

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Кызыл-Сылдысская средняя общеобразовательная школа с.Булун-Бажы
Эрзинского кожууна Республики Тыва

«Рассмотрено»
Руководитель ШМО
Серембил М.Х.
Протокол № 1
от 29 августа 2023г.

«Согласовано»
Заместитель директора по
УВР
Баадыр Д.П.
28.08 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родному (тувинскому) языку

указать предмет, курс, модуль

ступень обучения, класс: основное общее образование, **8 класс**

(основное общее, среднее (полное) общее образование с указанием классов)

Уровень: базовый

(базовый, профильный)

Общее количество часов по плану **102ч.**

Количество часов в неделю **3 часа**

Год составления: **2023-2024** учебный год

Срок реализации: 1 год

Учитель: Хумбун Анай-Хаак Аясовна

с. Булун-Бажы – 2023г.

Тайылбыр бижик.

(Өөрөдилге номунуң авторлары: М.Д. Биче-оол, Д.А. Монгуш, М.В. Бавуу-Сюрюн Тыва дыл. 8 класс - Кызыл, 2006.)

8-ки класска тыва дылды өөрөдир программа Өөрөдилге яамызының 1994 чылда үндүргөш, сүмелээни программазы 2004 чылда эде чаартынып кылдынганы болгаш чаа күрүне стандарттарынга дүүштүр Тыва Республиканың ниити өөрөдилгезиниң күрүне стандартының национал-девискээр кезээнге (2006) өөрөдилге планынга дүүштүр кылган.

Амгы үеде тыва дыл Тыва Республиканың күрүне дылы болбушаан, тыва чоннуң төрөөн дылы болуп чоруур. Өөреникчилерни дылга өөрөдири оларны долгандыр турар бойдуска болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзел-бодалдарын хевирлээр. Оон ангыда төрөөн дыл эртеми уругларның логиктиг боданышкынын, дыл-домаан сайзырадыр.

Өөрөдилге программазы болгаш өөрөдилге номнары өөреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дамчыдарынын кол принциптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөрөдилге номнарында беринген мергежилдернин сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

5-9 класстарга төрөөн дыл курузу 1-4 класстарга өөренип эрткен чүүлдерниң дорт уланчызы болур. Ынчангаш башкы өөреникчилерниң эге класстарга төрөөн дылга чүнү эрткенин, кандыг мергежилдер болгаш чанчылдар чедип алганын эки билир ужурлуг.

Тыва дылды өөрөдиринин сорулгалары:

- хамааты мөзү-шынар болгаш төрөөн чуртунга ынак болурунга кижизидер, төрөөн дылынга ынак, төрөөн дылын, чүдүлге-сүзүглелин үнелээри дег медресе билиринге, чугаалажып билиринге болгаш төрөөн дылынга даянып тургаш, өске-даа эртемнерни чедишкенин билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартыр;
- угаан-бодалын болгаш дыл-домаан сайзырадыр, медреседиг, литературлуг дылдын нормаларын ажыглап тургаш, хостуг чугаалажып, бодунун бодалын шын чугаалап билиринге чанчыктырар;
- тыва дылдың билиглерин шингээдиپ алып, номчаан болгаш дыңнаан чүүлүнүң кол бодалын илередиپ билер;
- уругларнын сөс-домаан байыдар болгаш грамматиканын өске-даа хевирлерин чугаа-домаанга ажыглап шыдаар;
- шингээдип алган аргаларын болгаш билиглерин херек кырында амыдыралга ажыглаары.

Материал-техниктиг болгаш информация-техниктиг хандырылгазы

Уругларның шингээдикчи болгаш чогаадыкчы чоруун сайзыралын шиитпирлээри-биле янзы-бүрү дидактиктиг, информациялыг материалдарны (энциклопедиялар, словарьлар, Интернет-ресурстар) дээш өске-даа материалдарны ажыглаарын сүмелээр.

8-9-ку класска тыва дыл эртемниниң тургузуу болгаш утказы

- 8-ки класска тускайлаан кежигүннерлиг домактар аразында харылзаалар.
- Дорт болгаш доора чугаа. Дорт чугаалыг домакка бижик демдектери.
- Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы.
- Нарын домак. ЧКНД болгаш ЧПНД аразында ылгалы.
- Тайылбыр домактарнын янзылары.
- Нарын домактарга бижик демдектерин салыры.

8-9-ку класстың тыва дыл эртемин өөрөнгениниң түңнелинде

уругларның шингээдиң алган турар ужурлуг билиглери:

- Өске кижинин чугаазын дорт болгаш доора чугаа-биле дамчыдар. Читата, диалог, оларга - бижик демдектери. Монолог.
- ЧПНД-нын кезектеринин харылзаазын тодарадыр, сайгарылгазын кылыр.
- ЧКНД-нын кол болгаш тайылбыр кезектерин тып, оларнын холбаазын шын тодарадып шыдаар. Тайылбыр домактарнын янзыларын бот-бодундан ылгап, шын тодарадып билир.
- 7-8 класстарга өөрөнгөн бижик демдектерин сөзүглелден тывар болгаш бадыткаар.
- Тускайлаан кежигүннерлиг домактарга, нарын домактарга бижик демдектерин шын салыр.
- 5-7 класстарга өөрөнгөн шын бижилге дурумнерин шингээдиң алыр, оларнын бижилгезин тайылбырлап билир.

8-ки класстың тыва дыл кичээлдеринин календарь-тематиктиг планы

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Кичээлдин хевири	Бажынга онаалга	Айы, хуну	
					Планда	Факт

1	Кириилде кичээл. Тыва бижикти чогаатканы	1	Кириилде кичээл	Чогаадыг «Чайгы дыштанылганы канчаар эрттиргеним»		
2 - 3	Сөс каттыжышкыны болгаш бөдүүн домак. С/к болгаш домакта сөстөрнүн холбаазы	2	Катаптаашкын кичээли	Мергежилге 10 Сөс каттыжышкыннары чогаадыр		
4	Ийи чугула кежигүннуг болгаш чаңгыс чугула кежигүннуг домактар. Чугааның сорулгазының аайы- биле домактарның хевирлери	1	Катаптаашкын кичээли	Чечен чогаал номнарындан 1 сост. болгаш 2 сост. домактар тывар.		
5 - 6	Домак кижигуннери	2	Катаптаашкын кичээли	Мергежилге 20 Домактар-биле ажыл		
7 - 8	Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар	2	Катаптаашкын кичээли	Чангыс аймак кежигүннерлиг домактар чогаадыр, тывар Мергежилге 25		
9	Адалгаларлыг, кириилде сөстөрлиг болгаш кириилде домактарлыг домактар	1	Катаптаашкын кичээли	Мергежилге 32.		
1 0	Хыналда диктант "Дусчулар"	1	Хыналда кичээл	Карточкалар кылып		
1 1	ЧСК. Частырыглар- биле ажыл	1	Чугаа сайзырадыл- газының кичээли	Тыва дылдың орфографтыг словары-биле ажылдаар		
1 2	Тускайлаашкын дугайында билиг	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарының кичээли	Тускайлаан кежигүннерлиг домактарның чижектерин чогаадыр		
1 3	Капсырылганы тускайлаары	1	Чаа теманы тайылбырлаары - ның кичээли	Мергежилге 43		

1 4	Кылдыныг аргазының деңнелгелиг байдалдарын тускайлаары	1	Чаа теманы тайылбырлаары - ның кичээли	Мергежилге 55		
1 5	Чугаа сайзырадылгазы Чогаадыг «Башкы – хүндүткелдиг мергежил»	1	Чугаа сайзырадыл- газынын кичээли	Эдертигге белеткенир		
1 6 - 1 7	Деепричастие-биле илереттинген байдалдар- ны тускайлаары.	2	Чаа теманы тайылбырлаары - ның кичээли	Мергежилге 60. Домактар-биле ажыл		
1 8 - 1 9	Причастие-биле илереттинген байдалдарны тускайлаары	2	Чаа теманы тайылбырлаары - ның кичээли	Тускайлаашкынны катаптаар		
2 0	Домактың тайылбыр кежигүннерин тускайлаары	1	Чаа теманы тайылбырлаары - ның кичээли	Мергежилге 72, 74		
2 1	Хыналда диктант "Кузен"	1	Хыналда кичээл	Дурумнер катаптаар		
2 2	Частырыглар-биле ажыл	1	Чугаа сайзырадылгаз ы	Тускайлаашкын дугайында билиглерин катаптаар		

2 3	Дорт болгаш доора чугаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 82		
2 4	Дорт чугаалыг домактарга бижик демдектери	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 87		
2 5	Диалог	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 91		
2 6	Цитаталар болгаш оларга бижик демдектери	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 95		
2 7	Нарын домак дугайында билиг	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын	Нарын домактын чижектеринден домактын		

			кичээли	предикаттыг товун айтыр		
2 8	ЧСК. Чогаадыг "Кыш"	1	Чугаа сайзырадыл-газынын кичээли	Дүрүмнерни катаптаар		
2 9 - 3 0	Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг	2	Чаа теманы тайыл-бырлаарынын кичээли	Мергежилге 104 Чогаал номундан 5 ЧПНД сайгарар		
3 1	Эвилелдер чок чагырышпаан нарын домактар	1	Чаа теманы тайыл-бырлаарынын кичээли	Мергежилге 109		
3 2 - 3 3	Эвилелдерлиг чагырышпаан нарын домактар	2	Чаа теманы тайыл-бырлаарынын кичээли	Мергежилге 115. Эвилелдиг домактар чогаадыр		
3 4	Хыналда диктант "Кузел"	1	Хыналда кичээл	ЧПНД тывар		
3 5	Частырыглар-биле ажыл	1	Чугаа сайзырадыл-газынын кичээли	Дүрүмнерни катаптаар		
3 6	Чагырышпаан нарын домактарга туннел катаптаашкын	1	Ооренген темаларын катаптаар, туннээр	2-ги улдунда ооренген темаларын катаптаар		

3 7 - 3 8	Чагырышкан нарын домак дугайында билиг	2	Чаа теманы тайыл-бырлаарынын кичээли	ЧКНД-нын дурумнерин катаптаар, 3 домак сайгарар		
3 9 - 4 0	ЧНД-та тайылбыр домактарнын туружу, оларнын янзылары	2	Чаа теманы тайыл-бырлаарынын кичээли	Мергежилге 126 Чогаал номундан 5 ЧНД сайгарар		
4 1	Уенин тайылбыр домаа	1	Чаа теманы тайыл-бырлаарынын кичээли	Мергежилге 136		
4 2	Уенин тайылбыр домаа-нын кол домакка каттыжар аргалары	1	Чаа теманы тайыл-бырлаарынын кичээли	Чечен чогаал созуглелинден уенин тайылбыр домактарын ушта бижиир		
4 3	Уенин тайылбыр домаанын кол	1	Чаа теманы тайыл-	Домактарнын схемазын кылыр		

	домакка янзы-буру аргаларнын каттышканы-биле холбажыры		бырлаарынын кичээли			
4 4	Немелденин тайылбыр домаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 148		
4 5	Немелденин тайылбыр домаанга бижик демдектери	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 154		
4 6	Тодарадылганын тайыл быр домаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 159		
4 7	Диктант "Бугу кушту фронтуга берип турган"	1	Хыналда кичээл	Домактар чогаадыр, схема-биле ажыл		
4 8	ЧСК.Частырыглар- биле ажыл	1	Чугаа сайзырадыл- газынын кичээли	Кыл деп к/созун даар наклонение хевирирге оскертир		
4 9	Даар байдалдын тайылбыр домаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 166		
5 0	Чорулдээнин тайылбыр домаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 175		
5 1	ЧСК.Кичээл- практикум. Созуглел- биле ажыл	1	Чугаа сайзырадыл- газынынкичээл и	Чагырышпаан болгаш чагырышкан домактар- нын ылгалын тодарадыр		
5 2	Сорулганын тайылбыр домаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 182		
5 3	Чылдагааннын тайылбыр домаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 186		
5 4	ЧСК. Кичээл- чогаадык- чы чорук. Домак.	1	Чугаа сайзырадыл- газынынкичээл и	Домактар чогаадыр		
5 5	Хыналда диктант "Авам"	1	Хыналда кичээл	Эрткен темаларны катаптаар		
5 6	ЧСК. Частырыглар- биле ажыл	1	Чугаа сайзырадыл- газынынкичээл	Дурумнерни катаптаар		

			и			
5 7	Нарын домактарга катаптаашкын	1	Быжыглаашкын	3-ку улдунда ооренген темаларны катаптаар		

5 8	Деннелгенин тайылбыр домаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 192		
5 9	Туруштун тайылбыр домаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 195		
6 0	Кылдыныг аргазынын тайылбыр домаа	1	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 200		
6 1	Хыналда диктант "Чодураа"	1	Хыналда кичээл	ЧНД-тар сайгарар		
6 2	ЧСК. Частырыглар- биле ажыл	1	Чугаа сайзырадыл- газынын кичээли	Домактарнын синтаксистиг сайгарылгазы		
6 3 - 6 6	Хой тайылбыр домактар- лыг чагырышкан нарын домак.	4	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Сөзүглелден чижектер ушта бижиир. Чогаал номундан 3 чижек тывар		
6 7 - 6 8	Нарын домактарга будун чартык сек, ийи секти болгаш тирени хереглээри. Нарын домакка будун чартык секти салыры	2	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Мергежилге 213 Дурумнер катаптаар		
6 9 - 7 0	Нарын домакка ийи секти салыры	2	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Чижектер бижээш, тайыл бырлаар		
7 1 - 7 2	Нарын домакка тирени салыры	2	Чаа теманы тайыл- бырлаарынын кичээли	Дурумнерни катаптаар, чижектер бижиир		
7 3 - 7 5	Тускайлаан кежигуннер катаптаашкын	3	Катаптаашкын	Мергежилге 216 Катаптаар Сөзүглел-биле ажыл		
7 6 -	Диалог, цитатага катаптаашкын	2	Катаптаашкын	Мергежилге 218 Бижик демдектери- биле ажыл		

7 7						
7 8 - 7 9	Дорт болгаш доора чугаага катаптаашкын	2	Катаптаашкын	Мергежилге 224 Схема-биле ажыл		
8 0 - 8 4	Чагырышпаан нарын домактар	5	Катаптаашкын	Мергежилге 228 Созуглел-биле ажыл Созуглел-биле ажыл Чогаал номундан чижектер тывар Чогаал номундан чижектер тывар		
8 5	Чогаадыг «Бойдусту хумагалаары деп чүл?»	1	Чугаа сайзырадыл- газынын кичээли	катаптаар		
8 6 - 9 0	Чагырышкан нарын домактар	5	Катаптаашкын	Мергежилге 231 Созуглел-биле ажыл Созуглел-биле ажыл Чогаал номундан чижектер тывар Чогаал номундан чижектер тывар		
9 1 - 9 5	Хой тайылбыр домактар- лыг чагырышкан нарын домак.	5	Хыналда кичээл	Дүрүмнерни катаптаар Созуглел-биле ажыл Созуглел-биле ажыл Чогаал номундан чижектер тывар Чогаал номундан чижектер тывар		
9 6	Хыналда диктант	1	Хыналда кичээл			
9 7	ЧСК.Частырыглар- биле ажыл	1	Чугаа сайзырадыл- газынын кичээли	Карточкалар кылыр		
9 8 - 9 9	Сөзүглел-биле ажыл	2	Катаптаашкын			
1 0 0	Хыналда тест	1	Билиг хынаарынын кичээли	Дүрүмнерге катаптаашкын номчулга чорудар		
1 0 1	Частырыглар-биле ажыл	1	Чугаа сайзырадыл- газынын кичээли			
1 0	Туннел кичээл	1	Туннел ундурер	катаптаашкын		

2						
---	--	--	--	--	--	--